

ภาพพระธาตุเชิงชุม. ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๕๙ เวลา ๘:๕๙:๕๖ น.

ปาตลักษณ์นิทาน

พระพุทธเจ้า ก็ **สระเต็ตจ**¹ แคมหนองคันแทเลือน้ำ ไปยังโพนจิกเวียงจัว ที่แลนคำแมบ (แลบ) ลิ่นทั้นก่อนแล ด้วยแท้แลนคำตัวนั้น **แม่**² **บัพพนา**อยู่ที่ภูเขาลวงหั้น จึงนิमितเพื่อให้เป็นเหตุ นาคตัวนั้น ปรระดับ **สังวาน**³ ก็ด้วย **แก้วบัพพา**⁴ ทั้งมวร จึงได้ชื่อว่าบัพพารนาคหั้นแล เล่านิมิตเป็นคนนุ่งเสื้อขาวผ้าขาว รับเอาบาสน้ำสัพพัญญูเจ้าแลรทนาไปสู่ภูเขาลวง สรรฐิติดใน**ฮัมปา**แข่งต้นนึ่ง สัน **ข้าว**⁵ แห่งบัพพารนาค แล้ว จึงไวยังฝักกัมพลผืนนึ่งแก้วบัพพารนาคหั้น แล้วจึงสระเต็ตจไปยังที่โพนดินแดงหั้น แล **สันเพน**⁶ คนทั้งหลายจึงว่า **เวิน (เวิน) เพน (เพล) บัดนี้แล**

๑/๑๖/๒ (ข) ยังมีพระยานาคตัวนึ่ง ชื่อว่า **สุกขรนาคหัตถิ** จึงนิमितเป็น **ช้างพาย**⁷ ตัวนึ่ง ถือดอกไม้เข้ามาไหว้พระ เจ้าก็ (ขอ) เอาฮอยปาตลักษณ์ สัพพัญญูเจ้า ก็ย่ำไว้ในกะดานไ้แคมน้ำ **ประหมาน**⁸ ชั่วซ้างฮ้องไต่ยีนนั้น พระยานาคก็เที่ยวเข้าไปอุปัฏฐากเจ้าใส่หัวแล้วจึงหนีเป็น **ปรกัตติ**⁹ แล คนทั้งหลายจึงฮับเอาทองหล่อเป็น**พระพุทธราส (ฮูป)** ใหญ่ท้อ **อง**¹⁰ พระพุทธเจ้าแล้ว จึงเอาไปไว้บ่อนสันเพนโพนดินแดงหั้นพระยานาคตัวนั้น จึงเอาหินไปไว้ในน้ำที่บ่อนอยู่แห่งตน คนทั้งหลายจึงว่า **เวินสัน (เวินฉัน) เวินพระเจ้าสันข้าวนี้แล**

พระเจ้า**สระเต็ตจ**จากที่นั้น ไปสี่โคตรบอง เพียงที่อยู่ **พระยาปา**¹¹ ตัวนึ่ง เห็น**รัสมิ (รัสมิ) รั้งสี**พระเจ้า จึงพาประริวานแห่งตนแล้วนำน้ำไป พระเจ้าก็ทำ**หัสสิตุกาน**แย้มหัว เจ้าอาณน จึงไหว้ว่า**สัพพัญญูเจ้า**แย้มหัวด้วยเหตุอันใดก็ข้าจา

ดูราอาณน พระตถาคตเห็นพระยาปา ตัว ๑๑/๑๗/๑ พาประริวานมานำชูฝั่งน้ำนี้แล พระยาปาตัวนี้เมื่อก่อนพุน ได้บวดเป็นภิกขุในสำนัก**พระเจ้ากัสสะปะ (กัสสะปะพุทธเจ้า)** ได้มาแคมน้ำที่อยู่นี้แล **เต็ดเอาใบไม้มาฮองกินข้าว**¹² เมื่อไ้จตุตติ มีค้ำกินแห่งจึงได้เป็นพระยาปาอยู่ในที่นี้แล มันเห็น**รัสมิ**อันต่าง แลได้

1 เสด็จ-ผู้ปริวรรต

2 หมายถึง ไซ้, คือ

3 สังวาล-ผู้ปริวรรต

4 แก้วประพาพ หมายถึง แก้วชนิดหนึ่ง สีแดงอ่อน เกิดจากหินปะการังใต้ทะเล

5 ต้นฉบับโบราณเขียน “๑๖” ออกเสียงพินอินเป็น เจ่า เพื่อป้องกันความสับสนกับจึงปริวรรตเป็น “ข้าว” ตามรูปศัพท์ปัจจุบัน

6 ลันเพล-ผู้ปริวรรต

7 ช้างพลาช-ผู้ปริวรรต

8 ประหมาน-ผู้ปริวรรต

9 ปรกติ-ผู้ปริวรรต

10 องค์-ผู้ปริวรรต

11 พระยาปลา-ผู้ปริวรรต

12 นิทานอุรังคธาตุ ฉบับของกรมส่งเสริมวัฒนธรรม (๒๕๕๓) กล่าวว่า “เต็ดเอาใบไม้คักน้ำกิน” หน้า ๕๑. และอุรังคธาตุ (ตำนานพระธาตุพนม) ฉบับของหอสมุดแห่งชาติ (๒๕๕๓) กล่าวว่า “เต็ดใบไม้กรองน้ำกิน” หน้า ๑๔.

ยืนเสียง **ค็องกง**¹³ ดังนั้น ออกจากที่อยู่มา เป็นอา (รม) จึงเคยเห็น **อาร์ม**¹⁴ และได้ยิน **สรัทธารม**¹⁵ อันดี แต่
เมื่อก่อน จึงอุสัพพัญญูตั้งนั้นแล ปาตวันี่จักมีอายุยืนนัก เมตเตยยะโพธิสัดลงมาเป็นพระเจ้า จึงจุดติจากชาติ
เป็นปานี้ ได้บวตเป็นพระภิกขุภาวนาในสำนักพระเจ้าเมตเตยยะพุ่นแล

พระยาปา ได้ยินก็ชมชื่นยินดี คนิงในใจ **ไค**¹⁶ ได้ยังฮอยปาหลักขนา พระพุทเจ้าได้ **ตรัสรู้**¹⁷ แจ้ง
จึงมิตตาอริฏฐานโง่งนินแคะน้ำที่นั่นก็มีแล คนทั้งหลายจึงว่า **ปาหลักขนาเว็นปา (เวินปลา)** มาเท่ากาลบัดนี้
แล

ยาม **๑/๑๗/๒** (๗) นั้น พระเจ้าสระเต็ดจจขึ้นอากาศ ลงมาสรฐฐิตตอยกัปปันนะคีรี คือว่าภูกำฟ้าใน **รา**
ตี¹⁸ คีนนั้น วิสุกัมมะเทวุดลงมาอุปปฏิฐากด้วยอาสนะแล **พิदानฮิง**¹⁹ แล้วจึงหนีก็มีแล

ยามนั้น พระเจ้าเอาบาสห้อยไว้ใน **หงา**²⁰ ไม้ป่าเป่งตันนึ่งเป็งตะวันตก จึงลงไปสู่แคะน้ำเพื่อว่าจัก
ชำระ **หินบัณทกัมพลสิลาบาส** (บันทุกัมพลศิลาอาสน์) พระยาอินทากะด้างแข็ง **สะหัสสะเนตโต** อินทาทลิ่ง
เห็น **พินซ็อง** จึงไปป่าหิมมัมพพาน **เอาน้ำอโนตัสส** (อโนตาด) มาแล **ไม้นวด** (ไม้สีฟัน) นำมาถวาย พระเจ้า
ชำระแล้ว ทรงผ้าเอาบาส **อว่าย**²¹ **หน้าสูทิสสวนออก** สระเต็ดจจไปอิงตันฮัง **ได้ปากน้ำเซหันน้อยนึ่ง** เพื่อ
ว่าหลิ่งคูเมืองสี (โค) ตรบอง แล้ว จึงเข้าไป **บิณฑิบาส**²² เมือง **ติโคตรบูร** **นัคคะเร** พระยาตนนึ่ง **อันเสวยราช**
ในเมืองสีโคตรบอง ได้ฟ้าเพ็งบูรสมพพานมากนัก **จักทวัระเทีย**²³ ไปมาเสวยราชบ้านเมือง **๑/๑๘/๑** ในชมพู
ทวีปทั้งมว **ติกขะตุง** เสียง ๓ ที่ซูเมืองแล จักได้โชตนาพุทธศาสนาเท่า ๕ พันวัสสา เหตุตั้งนั้นจึงได้ชื่อว่า **ติ**
โคตรบูร นั้นแล

พระยาตนนึ่ง เห็นพระเจ้า จึงขอราทนาให้สันข้าวในที่อยู่แห่งตน พระเจ้าอยู่ปาก พระยาจึงแต่ง
ข้าวน้ำโภชนะอาหานคิลานะปัจจยโย เข้าไปด้วยครมบ

ยามนั้น พระพุทเจ้า ปงลงยังบาสให้ฮับเอา **สะพะอะ**²⁴ จึงพระยา แล้วอว่ายหน้าคีนตามทางบ่ทรง
บาส พระยาจึงมีปิติมชื่นยินดี ใส่บาสแล้ว **เงาะ**²⁵ ใส่หัว ๓ ที จึงปรารณว่าสาธุ สาธุ ขอให้ผู้เข้าได้ค้า

13 น็อง, กลอง-ผู้ปริวรรต

14 อาร์มณ-ผู้ปริวรรต

15 สรัทธารมณ-ผู้ปริวรรต

16 ไคร-ผู้ปริวรรต

17 ตรัสรู้-ผู้ปริวรรต

18 ราตรี-ผู้ปริวรรต

19 ฮิง หมายถึง ริ่ง, ผูก, มัด สันนิษฐานว่า เพดานฮิง น่าจะหมายถึง ผ้าที่ถูกผูกให้เป็นเพดาน

20 หมายถึง กิ่ง

21 อว่าย หมายถึง หัน

22 บิณฑิบาส-ผู้ปริวรรต

23 หมายถึง ไปมาลำบาก

24 เงาะ-ผู้ปริวรรต

25 หมายถึง ยกใส่หัว บ้างว่า จบ

ศาสนาเจ้าก็เข้าเทิน มีคำปรารณาดังนั้น จึงอุ้มเอาบาสนไปนำส่งหอดตันฮังที่นั่น พระเจ้าจึงเอาบาสด้วยพระยา แล้วสระเด็ดจไปทางอากาศ ลงมาสู่ภูกำฟ้าก็มีแล

ยาม ๑/๑๘/๒ (ขุ) นั้น พระยา กระสัน²⁶ ดอม หงายหน้าขึ้นยอมมือบพระเจ้าเท่าสุดชั่วตา คืดไคได้เป็น พระเจ้าตนนิ่งในใจ แล้วคืนมาสู่ที่อยู่แห่งตนหันแล

พระเจ้าตรัสรู้แจ้งสะเพาะซึ่งพระยาแล้ว จึงสั่งข้า สันน้ำอโน (ดาต) ตรัสแล้ว จึง ล่วง²⁷ งามพระยาอินทาวา

ดูรา อินทราธิราช²⁸ พระตลาคตมาสร้ภูริตในราตีที่นี้ด้วยเหตุสิ่งใดนั้นจา

อินทราธิราชว่า ภูกำฟ้านี้พระเจ้า อาไส²⁹ ซึ่งอดีต เหตุแห่งพระเจ้า ๓ ตน มีพระกุกุสันธะ เป็นค้ำพระโกนาคมนะ ถ้วน ๒ พระกัสสปะ ถ้วน ๓ อันเข้าสู่นิรพานแล้ว อรหันตเจ้าทั้งหลายยอมเอาธาตุอันประเสิตมาไว้ในที่นี้ เพื่อว่ามิตตาท้าวพระยาฝูงมีบุรสมพพาน ได้โพธิยานแลช่อหน่ออรหันตทั้งหลาย จักมีเมื่อสุดเมื่อช้อยอันนี้ หากเป็น จาฮิต³⁰ แห่งพระเจ้าทั้งหลายสืบ ๆ มาแท้ก็ ๑/๑๘/๑ ข้าแล

พระเจ้าสันข้านั้นแล้ว (อินทราจึงกล่าว) สะเพาะซึ่งพระยาตีโคตรบูรตนกินเมือง อันคนทั้งหลายว่าเมืองสีโคตรบองนั้น ผู้เข้าทั้งหลายฝูง เป็นอินทราเป็นพรหม จึงพ้อมกันว่าเมืองสีโคตโม เหตุว่าพระเจ้าโคตมะหากให้สีสวัสตีแก่พระยาตีโคตรบูร ผู้เข้าทั้งหลายว่าดังนี้ก็ข้าแล

พระยาอินทรา กล่าวต้อน พุทรวิสัย³¹ แล้ว พระเจ้าอยู่ปาก ยามนั้นเทวดา มเหล็กขาทั้งหลายฝูงอยู่ในฮาวปาที่นั้น ได้ยินส่งเสียงเท่า อักกนิฏฐพรหมโลก³² แลขอบ จักกวาน³³ ทั้งมวร ชมชื่นยินดีให้เสียงสาธุกานมากนัก ปางนั้นแล พระยาอินทราจึงหนีเมื่อสู่ที่อยู่แห่งตนก็มีแล

พระเจ้าจึงเทศสนาทำนวย (ทำนวย) ไว้แก่อาณนว่า

ดูราอาณน พระยาตีโคตรบูร จุดตีไปเกิดในเมืองสาเกตตนคร ก้าตะวันตกนั้นชื่อว่า สุริยกุมมาน คันว่าพระตลาคตนิรพาน ๑/๑๘/๒ (ขุ) ไปแล้ว ก็ตั้งเป็นประณพหวิที่จักสูงเฮืองใหม่ ดังพระตลาคตยังทัวรमानในป่าเซตตวันอารามนั้นแล

ยามนั้น เมืองสีโคตรบองก็จัก หล่าค่า³⁴ เมืองตั้งไป ป่าไม้ฮัง³⁵ มีชื่อว่า เมืองมรุกขนครหันแล สุริยวงตนนั้น เล่าจุดตีมาเกิดเป็นพระยาสุमितตัมมในเมืองมรุกขนคร จักได้หดพอนาเป็นพระยา เพื่อว่าให้ก่อแอกพระพุทธานุสนาในที่นั้นแล

26 หมายถึง คะนิง, คืดผูกพันอยู่, มีใจจดจ่ออยู่

27 ลอง-ผู้ปวิวรรต

28 อินทราธิราช-ผู้ปวิวรรต

29 อาศัย-ผู้ปวิวรรต

30 จาฮิต, จาริต-ผู้ปวิวรรต

31 พุทรวิสัย-ผู้ปวิวรรต

32 อกนิฏฐพรหมโลก-ผู้ปวิวรรต

33 จักกวาน-ผู้ปวิวรรต

34 หล่าค่า, ค้อยค่า-ผู้ปวิวรรต

35 นิตานอรั้งครธาตุ ฉบับของกรมสังเสริมวัฒนธรรม (๒๕๕๓) กล่าวว่า “ตั้งอยู่ป่าไม้รัง” หน้า ๕๓., และอรั้งครธาตุ (ตำนานพระธาตุพนม) ฉบับของหอสมุดแห่งชาติ (๒๕๕๓) กล่าวว่า “ตั้งที่ป่าไม้รวก” หน้า ๓.

ดูราอานน พระยาสุมิตตธัมม จักกะป็นนาอรังคราสพระตถาคตไว้ที่นี้ พระยาเล่าจักได้คั้นไปโชตนา พุทธศาสนาอันแตกในเมืองบ้านสาเกตตนครฮ้อยเอ็ดปักตูนั้น แล้วจตุตถีไปเกิดในเมืองพาราณสี ได้บวชชื่อว่า **สุมิตตธัมมหุรัสสี** หั้นก็มีแล

เมืองมรุกขนคร เล่าจักกล่าวค่าขึ้นเมื่อ (คั้นเมื่อ) ชูพระพุทธานาไก้ที่อยู่พระยาปาตวันั้น แลเมืองบมิ อาจตั้งอยู่เป็น **เอกราช**³⁶ ตั้ง ๑/๒๐/๑ แต่ก่อน จักเป็นบ้านเมืองอันน้อย สง ส่วย³⁷ แห่งพระยาผู้จะมีบูรสม พพาน เหตุว่าพระตถาคตได้อธิฐานฮอยไว้ในหิน **พระยาปาตวัน้อย**ได้ฮอยฮักสาแล พระเจ้าทำนวยนี้แล้ว อว่ายหน้าจึงเมืองจุลลณีพรมมทัต เมืองอินทปัฐนคร เจ้าอานน **เยียวว่า**³⁸ จักไค้ไปเมือง ๆ อัน (นั้น) แลไป เจ้าอานนจึงไหวว่าพระพุทเจ้า (ว่า) **พาก**³⁹ จากฎก้า พ้านี้ไปมิตตาที่ไค้นั้นก็ข้าจา

ดูราอานน ตถาคตจักไปสมฮอยปาท แคมหนองหานหลวงพุ่นแล (**มหาสุระวาปิยะ**) **สะโมหะนะสุวัณณะภิงคะลิ่ง** มีพระยาตวันึง ชื่อว่า **สุวัณณะภิงคะล** อันมี **กระโจมหัวคำ**⁴⁰ ส้งวานคำท้าวตวันมวรแล มีน้ำเต้าคำใหญ่่นัก กินเมืองหนองหานหลวงที่นั้นแล

พระพุทเจ้า**สระเต็ดจจ**จากฎก้าพ้า ไปฮอดแคมน้ำที่นึ่ง **ก้างก้าทาง**⁴¹ (เวลานั้น) ยังมีนาคตัวนึ่งชื่อว่า **โทนาค (โททะนาค)** เป็นเชื้อวงสา ๑/๒๐/๒ (๒) **พระยาสิสุทโร**แต่ชาติก่อน เมื่อยามเป็นคนพุ่น ตายกับด้วย โทระมากนั๊ก จึงได้เกิดเป็นนาคน้ำชื่อว่า **โททะนาค** กว่าเสียบแคมน้ำกินปาหั้นแล พระพุทเจ้า**ตตรัสสรู**ยัง เหตุจึงมิตตาว่า **โททะนาค**

ดูรานาคน้ำ ท่านอย่าได้ถือหาบอันหนักเทิน นาคตัวนั้นไค้ยิ่นก็เพิงว่า ปุคละผู้ใดมาฮู้จักยังชื่อแห่งกุ แล **ตอย**⁴² **เติน**⁴³ นี้จา เพิงว่ากุเข้าไปดูแล นาคตัวนั้นก็เข้าไปไหว สัพพัญญเจ้าแล สัพพัญญเจ้าจึงแผ่มิตตาว่า ท่านจงปงเสียบหาบอันหนักเสียบ จึงให้ท่านเฮียงสุกขแล

นาคตัวนั้น ก็มีใจชมขึ้นยินดี เข้ามาไหวแทบบาทาแห่งพระพุทเจ้า นาคตัวนั้นก็ได้ตั้งอยู่ใน **สรณคมน**⁴⁴ คันว่าจตุตถีได้เมื่อเกิดในชั้นฟ้าดาวติงสาปรากดชื่อว่า **โททะนะเทวบุต** ตามวงสาแห่งตนแล **น้ำบ่อน**⁴⁵ นาคอยุ่ที่นั้น คนทั้งหลายจึงว่า **น้ำพงสา (พุงสา)** มาเท่ากาลบัดนี้แล

36 เอกราช-ผู้ปวิวรรต

37 หมายถึง ข้าวของเงินทองที่คนเมืองขึ้น จะต้องส่งให้แก่เมืองที่ตนขึ้น

38 ศิวา, ฆะรอยว่า-ผู้ปวิวรรต

39 พราก-ผู้ปวิวรรต

40 หมายถึง ชฎา หมวกสำหรับประดับศีรษะ ใช้เป็นเครื่องขพระราชา มหากษัตริย์

41 ไบลานจาร 𑀓𑀲𑀭𑀺𑀓 (คางก้าทาง)

42 หมายถึง ตอแยะ, แห่เข้า, ชั่ว

43 หมายถึง รื่อง

44 สรณคมน-ผู้ปวิวรรต

45 หมายถึง สถานที่

พระเจ้า ๑/๒๑/๑ สระเต๋ตจจจากที่นั่น ไปสู่หนองหานหลวง พระยาสุวณณภิงคละ ก็ราธนาให้สันข้าว ในบังคับปราสาท เมี้ยนกิสันข้าวแล้ว จึงเทศสนาสั่งสอน พระเจ้าจึงสระเต๋ตจจลงจากปราสาทมา **สุข**⁴⁶ ฮอย ซ้องหน้าแห่งพระยา พระเจ้าก็ทำ **ปาฏิหาริ**⁴⁷ ให้แก้วออกจากบาท ๓ หน่วยด้วยลำดับ ข้าให้มาหน่วยหนึ่ง **ตี**⁴⁸ พระยาสุวณณภิงคละเป็นเป็น **อัสสะจัน**⁴⁹ จึงไหวว่า เหตุสิ่งใดแก้วออกมาจากบาทพระพุทเจ้านี้ก็ข้า จา

ดูรา **มรสา**⁵⁰ บ่อนนี้เป็นที่แก้วทั้ง ๓ ได้มาแต่ก่อนจึงออกมา ๓ หน่วย คือว่าพระเจ้า ๓ ตน มีพระกุก กุสันทะเป็นเค้า โภณาคนนะ ถ้วน ๒ พระกัสสัปะเจ้าถ้วน ๓ ตนนี้ได้มาบิณฑบาตในเมืองสีโคตรบองแล มาสันข้าวที่ภูกำแพงหินแล้ว จึงมาสุขฮอยที่นี้ชู้ตน แก้วหน่วยถ้วน ๔ ออกเมื่อลุนแม่น **องตถาคต**⁵¹ ในกาลบัดนี้ แล

คั้นพระตถาคต ๑/๒๑/๒ (๒๒) มาสุขฮอยแล้ว นิรพานดั่งนั้น คนทั้งหลายบมีในที่นี้แล พระยาสุวณณ ภิงคละจึงไหวพระเจ้าว่า **บมีคนอยู่จักไว้ฮอยบาทด้วยเหตุใดก็ข้าจา**

ดูรา**มหาราสา** ที่ใดคนทั้งหลายไปได้อยู่ที่นั้น หากมาขอเอาฮอยฮอยบาท เป็นเหตุอันควรไว้พระเจ้ายิ่ง จึง เป็นดังพระตถาคตบัดนี้หันแล ติจักไว้ฮอยในกะดานหินบ่อนที่ใด จักเป็นบ้านเมืองตั้งพุทธศาสนา **ปรกัตติ**⁵² นั้น แม่นมีเหตุอันควรไว้พระเจ้ายิ่งหลายก็บไว้ เหตุเวทดาแลพระยานาคจักเที่ยวหวงแห่ง บ้านเมืองจัก **เส้า**⁵³ **สุรเสีย**⁵⁴ พระพุทเจ้าทั้งหลายยอมไว้ฮอยฮอยโก (ไกล) เมืองที่ศาสนาจักตั้งนั้นแล ที่ใด สมควรตั้งบ้านเมือง พระเจ้ายิ่งยอมไว้ฮอยฮอยจักแก้วก้ำทำยเมืองเมื่อไต้้นก่อน เหตุให้พุทธศาสนาฮองฮองใน เมืองอันนั้นแล้วจัก **อยาย**⁵⁵ ห่างมาไต้้นหันแล

เมื่อจักตั้งจิตแก้วก้ำหัวเมือง พุทธศาสนาก็ตั้งฮอง ๑/๒๒/๑ เสีงในเมืองอันนั้นแล้ว จึงอยายหว่างเมื่อ เหนือแล ที่บ่อนฮอยอันพระพุทเจ้าไต้้น กีบตั้งเป็นเมืองคนทั้งหลายอยู่เป็น **ปักกะติ** ด้วยแท้ เมืองหนองหาน หลวงอันนี้ คั้นว่าพระเจ้าทั้งหลายสุขฮอย แม่นพระยาตนใดเสวยราสา พระยาตนนั้นสร้าง **สมพาน**⁵⁶ แสนมหา กีบทั้งแล้ว แม่นว่าเมืองหนองหานน้อย ก็ดั่งเดียวเมืองอันนี้แล เมื่อเกิดพ้อมกันเมืองทั้งสองนี้ เกิดด้วยเหตุ แห่งพระเจ้าจักเที่ยวก็มีแล คั้นว่าสุดเช่นพระยา ๒ เมืองนี้ เทวดาแลนาคทั้งหลาย ฝูงฮักสาหนองหานทั้ง ๒

46 หมายถึง วางทับกัน

47 ปาฏิหาริย์-ผู้ปวิวรรต

48 หมายถึง เพิ่ม, เดิม

49 อัสจรรย-ผู้ปวิวรรต

50 มหาราชา-ผู้ปวิวรรต

51 องค์ตถาคต-ผู้ปวิวรรต

52 ปกติ-ผู้ปวิวรรต

53 เส้า-ผู้ปวิวรรต

54 สูญเสีย-ผู้ปวิวรรต

55 หยาช, ยาช หมายถึง แจก, แบ่ง ในเอกสารโบราณ ตัว “ช หยาดน้ำ” จะเขียนโดย “ฮอย” เช่น ฮอยัน, ฮอยช, ฮอยชฮอย ฮอยฮอยฮอย เป็นต้น

56 บุญสมการ-ผู้ปวิวรรต

จักให้น้ำ ลวาท⁵⁷ หนอง เข้ามาหากันแล้ว ถวม⁵⁸ ฮอยพระพุทธรเจ้าทั้งหลายแล ถวมบ้านเมืองเสียคนทั้งหลายจึงหยายกันอยู่ เป็นแต่บ้านนิคมน้ำแควหนองหาน เป็น**ประจันตะ (ประ) เทตจักไปเอา คอง**⁵⁹ **ปฏิบัติ**⁶⁰ เอาที่บ้านกานเมือง ในราชธานีที่พุทธศาสนาจักตั้งอยู่เรื่อง ๑/๒๒/๒ (๒) นั้นแล

คั้นว่า พระพุทธรเจ้าทั้งหลายเข้าสู่นิพพานแล้ว อรหันตเจ้าได้อาธาตุมาใส่แควน้ำ **ทนนท์ (ของ)** นั้น เมืองราชธานีพุทธศาสนาก็ตั้งแควน้ำอันนั้นแล เมืองเบื้องเหนือ **หล่า**⁶¹ มาเบื้องใต้ เมืองหล่าจึงเมื่อเหนือเมืองอันตั้งท่ามกลางนั้น **แวน**⁶² ประเสดมี **อนุภาพ**⁶³ ท้าวพระยาฝูงมีบุรสมพพาน จักได้เกิดเสวยราชธัมมค้ำ พุทธศาสนาแห่งพระเจ้าทั้งหลายแล

คั้นว่า หมดเขตศาสนา เมืองราชธานีที่ท่ามกลางแม่น้ำก่าเหนือก็หล่าคินเหนือ (เมื่อ) เมืองราชธานีสี่โคตรบอง อันเป็นที่พระเจ้าทั้งหลายบิณฑิบาล ก็หล่าค่ามาตั้งที่เก่า เมืองหนองหานนั้นก็หล่ามาตั้งแควหนองทั้ง ๒ ดังเก่า เพื่ออยู่ถ่าพระเจ้าทั้งหลายนั้นแล

ยามนั้น ท้าวพระยาฝูงมีบุรสมพพาน ก็เกิดนำตามราชธานีนั้นแล ๑/๒๓/๑ อันนี้หากเป็นธัมมะดาจาฮิตพุทธศาสนาน้ำแควน้ำ แม่น้ำทนนท์ ได้ตั้งแต่เบื้องเหนือแลเบื้องใต้ เบื้องตวันออกอันใส่แควแม่น้ำนั้น **บ่หล่าบ่คาแท้แล**

ดูรามหาราส พระตถาคตตรัสรู้วันนี้ จึงได้ว่าบ่มีคนอยู่ในเมืองหนองหานเพื่อตั้งนั้นแล แม่น้ำมีคนอยู่ในแควหนองทั้ง ๒ ดังนั้น ท้าวพระยาฝูงประเสดเป็น**เอกราส** จักตั้งอาณาเขตเป็นพระพุทธรศาสนาอันใหญ่ ก็บ่มีท้อเป็น**ประจันตเขต**พุทธศาสนาตามกาล **ประเทศ**⁶⁴ นั้นแล

พระยาสุวณณภิงคละ ได้ฟัง **รัตนปัญหา**⁶⁵ ก็ชมชื่นยินดี มีหัวใจชื่นบานด้วยพุทธศาสนา ก็ซาบอาบไปทั่ว **ขันระสันตะ (ขันระสันตาน)** ทั้งมวร พระยาว่าจักตัดหัวบูชาฮอยบาท นางเทวีห้ามไว้ว่า เมื่อมหาราสเจ้ายังมีชีวิต ก็ยังจักได้อุปฐากเลี้ยงยังบุรแล พระยาไดยินนางเทวีห้ามจึง ๑/๒๓/๒ (๒) **ปด**⁶⁶ กระจอมหัวบูชานั้นแล

พระเจ้า จึงซ้ำเทศสนาว่า ดูรามหาราส ฮอยปาหลักขนานอันพระตถาคตจักไว้ใน เพื่อว่าหมายจิตแก้วแต่หัวเมืองแลท้ายเมือง อันจักเป็นราชธานีที่พุทธศาสนาจักตั้งอยู่เรื่อง **แวนยั้ง**⁶⁷ นั้นแล บัดนี้ พระตถาคตได้ไว้ฮอยแก่พระยานาค ในกะดานหินฝ่ายตะวันออก ใส่แควแม่น้ำใหญ่ชั่วข้างฮ้องแลจัวมีเพื่อว่าหมายจิตแก้วแก่ท้ายเมืองนั้นก่อน

57 หมายถึง แผ่น, ฟู, ลาด

58 หมายถึง ท่วม

59 หมายถึง ครอบครอง

60 ปฏิบัติ-ผู้ปวารณา

61 หมายถึง ละ

62 หมายถึง มาก

63 อานุภาพ-ผู้ปวารณา

64 ประเทศ-ผู้ปวารณา

65 รัตนปัญหา-ผู้ปวารณา

66 ปด-ผู้ปวารณา

67 หมายถึง มากยิ่ง

ฮอยปาหลักขนา อันได้ไว้ในกะดานหินปากแม่น้ำฝายวันตกนี้ เพื่อว่าหมายจิตแก้ว สืบเติมกันด้วย ลำดับนี้ แก่พุทธศาสนาอันเป็นมัชฌิมะอนุราชธานีเห็นแลด้วยแท้แต่เค้า พระตลาคตได้ไวยังงจิดแก้วปาก แม่น้ำฝายตะวันออกนั้นก่อน แล้วอย่าง ขวาม⁶⁸ แม่น้ำไปไว้งจิดแก้วปากแม่น้ำเบื้องตะวันตก ซ้าย⁶⁹ ไปได้แล้ว พระตลาคตจึงอย่างขวามแม่น้ำ เกี่ยวคินเมื่อฝายตะวันออกซ้ายไปได้แล้ว หลังคูนอันพระยานาคจักขอ เอาฮูปปาหลักขนา พระตลาคตก็ได้ย่ำไว้เห็นแล้ว จึงไปได้ตามเส้นซ้าย จึงหลังเห็นพระยาปาตัวน้อย บ่ควรว ไร่ ท่อแต่อธิฐานเป็นแต่ฮูปจิดแก้ว คือว่าฮอยปาหลักขนาปากตะวันออกตั้งนั้น เพื่อหมายเมืองพุทธศาสนา ปานกลาง จึงอย่างขวามเมื่อขวาฝายตะวันตกซ้ายเมื่อใต้ ไวยังงจิดแก้วแม่น้ำคือภูเก้าฟ้าแลตันฮังตั้งสา ฮอย จิดแก้วอธิฐานนั้น เมื่อว่าให้บ้านเมืองฝายได้แล พุทธศาสนาน้อมขึ้นเมื่อเหนือ อายอยู่ให้เป็นอนตายพาย หน้าเห็นแล พระตลาคตจึง เกี่ยวคิน⁷⁰ เมื่อตก แต่เค้าจักไวยังฮอยจิดแก้วฝายตะวันตก อันได้หมายไว้งจิดแต่ ก่อนนั้นแล

ดูรามหาราส ฮอยปา ๑/๒๔/๒ (เขา) หลักขนา อันจักไว้กะดานหินในแม่น้ำใหญ่บ่เห็นนั้น เพื่อให้ไหลมา หาใต้ ให้บ้านเมืองพุทธศาสนาชุ่มเย็นแล พระตลาคตจักอธิฐานฮอยจิดแก้ว ปาหลักขนาไว้กะดานหิน จัก จอมดอยนั้นทังฮีบ่อนึง

ดูรามหาราส สาสนาบ้านเมือง ก็จักฮุงเฮียงด้วยสังฆเถนเป็นใหญ่แล คันว่าท้าวพระยาตนเป็น ปญ วัณโต สัตตะระโห เกิดมีแล ปุริสะชัยโย เกิดมีปุคละฝูงนั้น เทียรยอม⁷¹ เป็นมังคละแก่พุทธศาสนาบ้านเมือง แล

ฮอยอันพระตลาคตอธิฐานไว้ โง่น⁷² หินในน้ำนั้น หมายพุทธศาสนาฮุงเฮียงตามมัชฌิมราชธานี แต่ก่อนแล จัก ผ่อน⁷³ เสียนั้นแล

ฮอยอันจักอธิฐานไว้ในกะดานหินเป็นภูน้อยโสภโลน (โง่น?/โนน?) ไก่แม่น้ำใหญ่เป็นปาหลักขนา ทิ ระปัจจันตะ เพื่อจัก มิตตา⁷⁴ นาคแลเทวดาฝูงมีโอะฆะมะนะสี ๑/๒๔/๑ ทธาจักขอเอานั้นแล

ฮอยอันสุขไว้ในแผ่นดินบัดนี้ กทำปาภูหนานเพื่อให้แจ้งแก่พระยาผู้มีญาดติวงสาอันเสี่ยงเสียแล มีบุ รสมพพาน ได้สั่งแสนมหากัปตามเช่นฮอยอันนี้ เป็นกาละยังตั้งอยู่เป็นปกตติแล

ฮอยอันพระพุทเจ้าทั้งหลาย ได้ฮอนกันไว้เท็ง (เทิง) ดอยสูงอันประเสดนัก ชื่อว่า ดอยผาฮังฮุง⁷⁵ มี หินฮูป สะเภา⁷⁶ งามยิ่งนัก ว่าเป็นมังคละแต่ปฐมกับพุน พระเจ้าทั้งหลายก็บ่ทอนเกิดมีในปี ๓ อันตั้งนั้น ก็ จึงหมายว่าเป็นจิดแก้ว โลม⁷⁷ ไร่ เมื่อหมายเบื่อง ชุมพูทิป⁷⁸ เห็นแล

68 ซ้ำม-ผู้ปริวรรต

69 หมายถึง ทแยง, เจียง-ผู้ปริวรรต

70 หมายถึง วกกลับคิน-ผู้ปริวรรต

71 หมายถึง ย่อม, โดยปรกติ

72 หมายถึง กลุ่ม, ก้อน

73 หมายถึง หย่อน, ลดลง, คลาย

74 เมตตา-ผู้ปริวรรต

75 จากตำนานพระบาทเขารังรุ้ง “ต้นฉบับเป็นเอกสารโบราณของวัดศิริชชนิมิต ต.บ้านกาด อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่ ความยาว ๑ ผูก ๘๑ หน้า คัดลอกเมื่อปี จ.ศ. ๑๒๒๒ ปีกดสัน เดือน ๑๒ แรม ๑๔ ค่ำ วันเสาร์ ไทยกดธิ ตรงกับปี พ.ศ. ๒๕๐๓ ถ่ายไมโครฟิล์มโดยฝ่ายวิจัย ล้านนา สถาบันวิจัยสังคมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ รหัส ๘๒.๑๑๑.๐๑ ๐๐๑-๐๐๑ เนื้อหาในตำนานพระบาทเขารังรุ้งมีอยู่ว่า ยังมีพระมหาสามี เจ้าองค์หนึ่งเป็นคูของมหาเถรเจ้าวัดเชียงยืน เป็นผู้นำเอาตำนานพระบาทเขารังรุ้งนี้มาจากลังกาทวีป ระบุว่ามิถุเขาลูกหนึ่งชื่อรังรุ้งอยู่ใน

ดุรามหาราส ฮอยจิตแก้วมีโน เมืองโยนกวัตดินครเชียงใหม่พูน พระพุทธเจ้าทั้ง ๓ ไปสันข้าวที่นั่น แล้ว ก็ซ็อน (ฮอย) กันอยู่ ดา⁷⁹ ลงไว้ด้วยลำดับ ในหินสุปสะภาหั้นชุตุนก็มีแล พระตลาคตไปบิณฑิบาลในเมืองแพร์⁸⁰ อันเป็นปุราณบิณฑิบาลแห่งพระพุทธเจ้าแต่ก่อน ๑/๒๕/๑ (ข้าว) นั้น เขาชาวเมืองแพร์ทั้งหลาย ก็เอาข้าวแลปาชา (ปลาข้าว) ปาเปียไฟ (ปลาตะเพียนไฟ) มาใส่บาตแห่งตลาคตตั้งนั้น ขึ้นสู่ (ดอยเทพ)⁸¹ ดอยไซชมพูทีปแล้วจึง (ลงเมื่อ) ขึ้นดอยผาฮังฮัง⁸² จึงเห็นอุปปาชา ปาเปียไฟ มีในปาหลักขนานแห่งพระพุทธเจ้าทั้ง ๓ อันเป็นอัปหาริธัมม⁸³ พระตลาคตก็บ่สันยังป่าอันชาวเมืองแพร์ทั้งหลายใส่บาสนั้น จึงอธิฐานให้มีชีวิตชุตว์ไว้ในน้ำนั้น ปายังเป็นฮอย ไม้หีบ⁸⁴ ชุตว์ ตาบต่อเท่าเลี้ยงกับ พูน⁸⁵ ก็มีแล คนทั้งหลาย ฝูงอยู่ในเมืองอันเป็นปาชา ปาเปียไฟ เขาฮันอันเป็น อัปหาริธัมม⁸⁶ ก็ คมรบยาแยง⁸⁷ บ่กินแม่บ่ได้ก็ปล่อยเสียดีหลีแล พระตลาคตสั่งเขาแล้ว มีพระยานาคตัว ๑ ฮักสาที่นั่น เอาน้ำมาให้สันแล ขอเอายังฮอยไว้ฮักสา พระตลาคตก็ย่ำซ็อนไว้ด้วยล้าฮอยพระกุกุสันทะยาว ๓ วาแล้วกว้างวา ๑ ฮอยพระเจ้าโก

"เมืองแพร์" ต่อมาเรียกว่า "เมืองแระ" ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ห่างจากเมืองโกสัมพี ๑ โยชน์ ในอดีตกาลนั้นพระพุทธเจ้า ๓ องค์ เคยมาประทับรอยพระบาทไว้บนยอดเขารังรุ้ง" เรียบเรียงจาก ไพฑูรย์ ดอกบัวแก้ว. ตำนานพระบาทเขารังรุ้ง. สืบค้นจาก www.openbase.in.th/files/๕_๑๐.doc วันที่ ๒๘ มกราคม ๒๕๖๑.

76 คำภา-ผู้ปริวรรต

77 หมายถึง ครอบ-ผู้ปริวรรต

78 ชมพูทวีป-ผู้ปริวรรต

79 หมายถึง เสร็จเรียบร้อย

80 เมืองแพร์-ผู้ปริวรรต

81 ดันฉบับโบราณไม่ได้จารไว้และนิทานอุรังคธาตุ ฉบับหลวงพระบาง ของ กรมสังเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม (๒๕๔๑) ก็ไม่ได้กล่าวไว้เช่นกัน กล่าวเพียง “แล้วเสด็จขึ้นไปถึงดอยไซชมพูทีป แล้วจึงลงเมื่อขึ้นผารังรุ้ง” หน้า ๕๖. คาดว่าอาจารตกล่นหรือไม่มีตั้งแต่ต้น แต่เมื่อเทียบกับ อุรังคธาตุ (ตำนานพระธาตุพนม) ฉบับของหอสมุดแห่งชาติ (๒๕๔๑) กลับกล่าวว่า “ขึ้นไปสู่ ดอยเทพ (เข้าใจว่าดอยสุเทพ) ดอยไซ แล้วจึงขึ้นไปคอยผารังรุ้ง” หน้า ๔.

82 นิทานอุรังคธาตุ ฉบับหลวงพระบาง ของ กรมสังเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม (๒๕๔๑) กล่าวว่า “แล้วเสด็จขึ้นไปถึงดอยไซชมพูทีป แล้วจึงลงเมื่อขึ้นผารังรุ้ง” หน้า ๕๖. คำว่า เมื่อ คือ ไป,กลับ

83 ข้อปฏิบัติหรือธรรมอันเป็นเหตุไม่ให้เกิดความเสื่อมมี ๗ ข้อ

84 หมายถึง ไม้ไผ่ที่ผ่ากลาง สำหรับปิ้งปลาปิ้งเนื้อ

85 หมายถึง อยู่โน้น

86 นิทานอุรังคธาตุ ฉบับหลวงพระบาง ของ กรมสังเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม (๒๕๔๑) สิ้นสุดเนื้อความในวรรคนี้ “ความอายน กลัวอัปมงคล” หน้า ๕๖. คาดว่าเนื้อหาอาจขาดหาย จากนั้นก็เริ่มวรรคใหม่ที่ “จึงให้สังวาลอันมีค่า ๓ แสน” ในโบราณ ๒/๑/๑ เมื่อเปรียบเทียบกับแล้วพบว่าข้ามเนื้อหา ประมาณ ๔ หน้าแล

87 หมายถึง เคารพ

นาคมนแลพระเจ้ายกสัสปะยาวแลกว้างนั้นด้วยลำดับ พระตถาคตยาววา ปาย⁸⁸ ค่า ๑/๒๖/๑ ฮ่องเอิก⁸⁹ แล
สั้นกว่าทุกอง พระเจ้าเมตเตยยะตนจักลงมาถ้วนห้านั้นจักได้ย่ำ กวม⁹⁰ ทั้งมวร ฮอยนั้นยังเห็นทั้ง ๕ แล
พระยาสุวณณภิงคละแลราชเทวี ได้ยินปาทลักษณ์แลอปปหาริยธัมม อันพระเจ้าเทสสนาก็ชมชื่นยินดีจักสั่ง
อุปมุงหิน⁹¹ โลมฮอยอันสมนั้น กับทั้งกระโจมหัวใส่ไว้จึงว่า ธาตุเชิงสุม เพื่อดังนี้แล

ยามนั้น พระเจ้าจักธัมมเทสสนาให้แจ้งแก่พระยาว่า
ที่อันใด พระตถา⁹² ๒/๑/๑ คตได้ลงจาก อากาด⁹³ แล
สรักฐิตกลาง แก้งะหัน⁹⁴ ยังเหตุอันใดอันหนึ่งแล ได้ทำนวยอันเป็นกงจิต อันนี้
ที่ใด สันข้าว⁹⁵ ในฮ่มไม้ นั้น เป็นกงจิต อันนี้
ที่ใดได้ทรงบาสไปยืนอิงต้นไม้ นั้นเป็นกงจิต อัน ๑
กงจิต ๓ อันนี้ไซติพุทธศาสนาจักอยู่เฮื่องก็ประเสียด

ที่ใดได้ ไสยาส⁹⁶ แลบิณฑิบาล มาสันข้าวที่นี้ เป็นกงจิตแห่งพระเจ้าทั้งหลาย เสมิ⁹⁷ ดังฮอยพระ
ตถาคตดีหลีแล

คั้นว่าได้หมายกงจิตแก้วไว้ที่ใดพายหน้าพุนเจติยะไซติจักเกิดมีแล

ดูรามหาราส เจติยะอันโลมฮอยปาทลักษณ์อันสมบัดนี้ เป็นปัจจุบัน อั้งปะไซติเจติยะ บั้งเฮื่อง
พายหน้าแล

พระเจ้าเทสสนาดังนี้ พระยาสุวณณภิงคละ จึงให้สั่งวานคำอันหนัก อันหนัก ๓ แสนเป็นทานแก่คน
ทั้งหลายฝูง เป็นกำลังอันขันอาสาก่อแท่นด้วย หินมุก⁹⁸ เป็นปันนะเทียว ๒/๑/๒ (สร) พลั⁹⁹ นั๊กแล พระเจ้าจึง
สระเต็ดจขขึ้นดอยอันนี้ โด้ง¹⁰⁰ ดังคุดา แม่นว่าคนทั้งหลายขึ้นเทิงหั้น ก็ผ่อคอยเห็น (ก็มองเห็น?) หนอง
หานน้อย หนองหานหลวงเป็นเค้าแล ค้อยเห็น เมืองสีโคตรบองภูกำฟ้า ก็มีแล

88 ปลาช-ผู้ปริวรรต

89 หมายถึง ร่องอก-ผู้ปริวรรต

90 หมายถึง กรอบ, คร่อม

91 อุปมุง หมายถึง เจตีย์ก่ออิฐถือปูน รูปกลมไม่มียอด ข้างในเป็น โรง สำหรับบรรจุสังเคดการปลักการะ มีพระพุทธรูปและอัฐิผู้เคดการ

92 จบผูกที่ ๑ ท้ายผูกที่ ๑/๒๖/๒ (พระ) กล่าววว่า “๒ อธิงคธาตุ ผูกคั้นเจ้าหัวสิธา (ศรีธัมม) เป็นผู้ลิจนาแล”

93 อากาศ-ผู้ปริวรรต

94 น่าจะเป็น “แก้งะหัน”-ผู้ปริวรรต

95 สันข้าว-ผู้ปริวรรต

96 ไสยาส-ผู้ปริวรรต

97 เสมอ-ผู้ปริวรรต

98 หินชนิดหนึ่ง-ผู้ปริวรรต

99 พลัน-ผู้ปริวรรต

100 หมายถึง สูง-ผู้ปริวรรต

พระเจ้าจึงซ้ำสระเต้ตจจ ขึ้นแทนและระนีกคิดถึงมหากัสสัปะเถระ ยามนั้นมหากัสสัปะก็มาเฝ้า พระเจ้าจึงเทศสนาว่า อูรังคราสกัปปินนะศรีอปปัตตะธา ดังนี้ อว่ายหน้าสำพะาะซึ่งภูก้าพ้าว่า ตูรามมหากัสสัปะ พระตถาคตนิพพานแล้ว จึงเอาอูรังคราสไปไว้ภูก้าพ้าอันนั้นอย่าได้ ละประ¹⁰¹ กทำพระ ตถาคตสันนี้เทิน มหากัสสัปะเถระเจ้ากัชมชี่นยินดี เลิกขึ้นยังอัญชลีว่า สาธุ ๆ แล้วก็หนีไปสูที่อยู่แห่งตนก็มี แล

ยามนั้น พระเจ้าสระเต้ตจจขึ้นเมื่อสร้งฐิตอยู่ภูเวียนก็มีแล ๒/๒/๑ มีคำ ปุจสา¹⁰² ถามว่าพระเจ้าคีน มายังที่ภูเวียนด้วยเหตุสังจา

วิสัชนาแก้วว่า พระพุทธเจ้าได้ไว้กัจจิดแก้ว คือว่าฮอยปาหลักขนาแล จักมีมิตตาพระยานาคตัว ๑ หั้นแล พระยานาคตัวนี้เป็น เทวนาคมหิทธิกา (สุวรรณนาคและกุกุโรปาปนาค) กับทั้งนาคตัวหลานนั้น เทียร ย่อมประกอบด้วย โกรธมานะ จักเกื้อนเพบ้านเมืองพุทธศาสนาเสียดังนั้น พระพุทธเจ้าสั่งสอนให้ ได้ตั้งอยู่ใน สรรณคมน เพื่อให้อัศสาพุทธศาสนาบ้านเมืองอันจักตั้งอยู่นั้นแล คั้นว่าพระเจ้าสร้งฐิตที่ภูเวียนแล้ว ก็เปลื้อง (เมลือง) รัสสมิ¹⁰³ ออก ให้เข้าไปเมืองนาค สุวรรณนาคหั้น (เห็น) รัสสมิ จึงออกจากน้ำขึ้นมายุเทิงบก เอ็ด เป็นควันมีดมัวทั่วภูอันนั้น

พระเจ้าจึงเข้าเตโชธาตุ เป็นลำไฟเกี่ยวสุวรรณนาคสะเต็ด (สะเต็น) ตกน้ำ เตโชไฟริทธิพระเจ้าบูแต่พื้น น้ำเป็น แปว¹⁰⁴ ลูกขึ้นไหม้ กุ่ม¹⁰⁵ กวม¹⁰⁶ เมืองนาค แฝไปฮอดหนองบัวบานที่อยู่พุทโรปาปนาค ยามนั้น นาคทั้งหลาย ๒/๒/๒ (สา) ก็มาเค้าโฮมกันอ้อมภูเวียน พระเจ้าเข้าธัมมภาวนาอยู่ นาคทั้งหลาย กทำ ริทธิเป็นลำไฟใส่กตาดนเกิดเป็นดอกไม้บูชาพระเจ้าหั้นแล นาคทั้งหลายวงอ้อมไว้จึงให้พุทโรปาปนาคเกื้อนเพ ให้ตกลง

พระเจ้าเข้าปฐวีธาตุ แผ่นดินหินที่พระเจ้าสร้งฐิตอยู่นั้น เล่ากะต่างแข็ง เป็นก้อนอันงาม นาค ทั้งหลายเล่ากทำริทธิเป็นตังไฟพิต (พิช) ใส่ พระเจ้าเข้าวาโยธาตุ ลมเล่าเป่าไฟคีนหากไปไหม้ นาคทั้งหลาย กทำ หลายเทื่อหลายที¹⁰⁷ แค้นอดทิวเสีย

ยามนั้น พระเจ้าสระเต้ตจจขึ้นสู่อากาด นาคทั้งหลายกทำริทธิ กัง¹⁰⁸ หล้ง เป็นหมู่ นาคอ้อมพระเจ้า จึงนิมิตให้เห็นเป็นหัวนาคขาดตกลง นาคทั้งหลายฝูงกังหล้งด้วยริทธินั้นแล

ยามนั้น นาคทั้งหลาย อัยันแก้ว¹⁰⁹ นัก พระเจ้าจึงลงมาสร้งฐิตตั้งอยู่ดั่งเก้าแผ่มิตตาว่า ท่านทั้งหลายบรรเทา เอาเสียยัง พยาส¹¹⁰ ตุ่มผีคือว่าหัวใจแห่งท่านทั้งหลายหั้นเจ็บปวด ๒/๓/๑ นัก ภูพระตถาคตอยากให้หาย พยา

101 ปละ หมายถึง ปล่อย

102 ปุจสา-ผู้ปริวรรต

103 รัสสมิ-ผู้ปริวรรต

104 หมายถึง เปลว-ผู้ปริวรรต

105 หมายถึง ปิด, บัง

106 หมายถึง ปิด, บัง

107 หลายครั้ง หลายหน-ผู้ปริวรรต

108 หมายถึง โกง

109 ชานกั้ว-ผู้ปริวรรต

110 พยาธิ-ผู้ปริวรรต

สตุ่มฝีนั่นแล นาคทั้งหลายได้ยินพุทธภวามีหัวใจขึ้นบาน พ้อมกันเข้ามาแทบบาท พระพุทธเจ้าจึงเทศสนาว่า

อาโกเท (ธ) นะ ชินโกทั้งพุทธะวิเสโย จินเตโย อธิวิเสโย อะจินเตโย โลโกจินเตโย กัมมะวิปาโก อะจินเตโย สาเรสาโมติโน สาเรสารมะติโน พุทัง (พุทัง) สังคัง (สังขัง) ละกะลังโลเกฯ ดังนี้

ดูรานาคทั้งหลาย บุคคลผู้ใดมีฝึในหัวใจ คือว่า โภระธัมม คำเคียด พันประหมาน เทียรยอมถ้อยจาก ประโยชนะทั้งมวระแล

บุคละผู้บมิโภระธัมมคำเคียดนั้น เทียรยอม ประจรรณ¹¹¹ แพ้ (ชนะ)

บุคละผู้มิโภระธัมมคำเคียด เป็นดั่งฝิอันปวดนั้นแล

พุทธวิเสแห่งสัพพัญญูเจ้านี้

บุคละทั้งหลาย บมีอาจจักคิดฮอดเป็น อัจสะจัน¹¹² อันนิง อธิริทธิ¹¹³ วิบากอันสุทธานทั้งหลายได้เกิดมาเป็นนาคมีอายุสิบกัป ๒/๓/๒ (สิ) บได้เป็นอินทา บได้เป็นพรหม บได้เป็นเทวดาเทวบุตร บได้เป็นคนสักเทื่อ ก็บได้กับเสียยัง ทั้งเป็นอัจสะจัน

อันนิง เป็นแก่นเป็นสาร สุทธานทั้งหลายแลมาใส่ใจว่าบเป็นแก่นเป็นสาร

อันบเป็นแก่นเป็นสาร สุทธานแลมาใส่ใจว่าเป็นแก่นเป็นสาร นี้จา

วิบากกัมมอันสุทธานทั้งหลาย ได้หวงแห่งแผ่นดินแลมีคำเคียดแต่ก่อน จึงได้มาเป็นนาคเพื่อตั้งนั้นแล

ทธานทั้งหลายค้อย บัว¹¹⁴ ยังฝิ คือว่าหัวใจให้ติ้อยอยู่ยาได้ คอบงำ¹¹⁵ ยังจิต นาคทั้งหลายอย่าได้เพบ้านเมืองเสียเทิน

ยามนั้นนาคทั้งหลาย ก็ได้ตั้งอยู่ในสระนคม ชมชื่นยินดีขอเอาบาทลักขนาไว้ฮักสาไหว้นบก็มีแล พระเจ้าจึงหย่าไว้ ในกะดานหินเค็งภูกุเวียนถัดฮูสูงสุวัณณนาคหัน พระพุทธเจ้าซ้าอธิฐานฮอยบาทลักขนาไว้ ในกะดานหินแกกุธโรทปาปนาค อยู่หนองบัวบานนั้นฮอย ๑ ซ้าอธิฐานไว้แก่นาคทั้งหลายฝุง มีซ้อบปรากฏนั้น ๒ ฮอย ๒/๔/๑ ในกะดานหินเทิน (เทิง) ภูน้อยโบกโลม¹¹⁶ หั้นแล

พระเจ้าสระเต็ดจเมือง (เมื่อ) สูดอยนันทพังฮี (กังฮี) อันนั้น แต่ก่อนเป็นที่อยู่แห่งนาค (นาง) นันทยักขแลนาค (นาง) พังฮี (กังฮี) นั้น ยังมีนาคตัวนึ่งเจ็ดหัวชื่อว่า สีสัตตนาค เข้ามาไหว้ขอไว้ฮอยบาทลักขนา ในดอยนันทังฮีหั้น พระเจ้าบย้าอยู่จึงมาซ้างตีนดอยก้าขวา กทำหัสสิกะตุกานแย้มหัว เจ้าอาณน จึงไหว้สัพพัญญูเจ้าแย้มหัวด้วยเหตุสิ่งใดก็ซ้าจา

111 ประจัญ-ผู้ปริวรรต

112 อัจจรรย-ผู้ปริวรรต

113 อธิริทธิ-ผู้ปริวรรต

114 หมายถึง เขียวชา, รักษา

115 คอบงำ-ผู้ปริวรรต

116 ฉบับของหอสมุดแห่งชาติ ว่า โพนบก , ฉบับ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม ว่า ภูค้อยโลกโล้น

ดูราอาณน พระตถาคตเห็นนาคเจ็ดหัว ให้เป็นเหตุพ่ายหน้าพูน ที่นี้เกิดเป็นเมืองอันนึ่ง มีชื่อว่า **สีสัตตนาค** ตามชื่อแห่งนาคตัวนี้แล เมืองสีสัตตนาคจักให้สีสวัสดิ์แก่พระยาจันทบุรีพูน เล่าเสียแต่สุดเจ็ดนั้น ลุนนี้ **พระยาทุกคตะ** อันพระตถาคตได้ **อำนวย**¹¹⁷ แต่หลังนั้น จักได้เสวยราชบ้านเมืองอันนี้ พุทธศาสนา ก็เป็นอันรุ่งเรือง พระยาตนนั้นอันประกอบกามมราคะคัตถหา ๒/๔/๒ (สี) กทำ **มิจสาจารกัมมทำโท**¹¹⁸ แก่ตนก็ ว่าตายต่างประเทศ

ยามนั้นพูน พุทธศาสนาบ้านเมืองจักเหล่าค่า ไปตั้งเมืองพระยาจันทบุรี กับทั้งท้าวพระยาฝูงมีบุรสม พพานนั้น สังฆเถนจักได้เป็นใหญ่อยู่เสวยสุข เป็นสุขเป็นพระยาแทนบ้านเมืองสืบพุทธศาสนาหันแล ฅิว่า พระตถาคตไว้ฮอยปาทลักษณ์แท้ ดอยนั้นทักฮิพายหน้า พุทธศาสนาบ้านเมืองก็บ่เกิดมี จักเป่าสุรเสียเหตุสี สัตตนาคจักทิวรเที่ยวหวงแหน พระตถาคตจึงบ่ย่ำไว้ตั้งนั้นแล

พระยาสีสัตตนาคไดยิน จึง**สมมุตติ**ดอยนั้นทักฮิอันว่าเป็น **หอร**¹¹⁹ แห่งตน ถวายบูชาพุทธศาสนา พายหน้าพูน พระเจ้านิมิตลงไปไว้ฮอยปาทลักษณ์ในน้ำเหนือแผ่นหิน ที่คนทั้งหลายบ่อาจเห็น เค็งแปวน้ำ ช่างซ่ายดอยหันแล แล้วจึงสระเต็ดจจขึ้นดอยนั้นทักฮิ อธิฐานเป็นฮอยปาทลักษณ์ไว้ว่าเพิง (เทิง) หงอน ๒/๕/๑ นาค เพื่อให้ท้าวพระยาที่นั้นประกอบด้วย คว้ายุทธกัมมจำแพ้พุทธศาสนาบ้านเมืองแล พระพุทธเจ้าก็ สระเต็ดจจคินมา สู่ป่าเขตตวันนอารามดังเก่านั้นก็มีแล กล่าว **บันปาทลักษณ์นิทานกับริบวร**¹²⁰ ท่อนี้แล

117 ทำนาช-ผู้ปริวรรต

118 มิจสาจารกัมมทำโทช-ผู้ปริวรรต

119 หงอน-ผู้ปริวรรต

120 บริบูรณ์-ผู้ปริวรรต